

Antik Yunan'da Sofistlerin Toplumsal Sözleşme Yaklaşımının İncelenmesi: Temel Unsurlar ve Katkıları

An Analysis of the Sophists' Approach to the Social Contract in Ancient Greece: Key Elements and Contributions

ABDULLAH DEMİR

İğdır University

İLYAS ALTUNER

İğdır University

Received: 20.11.2022 | Accepted: 29.12.2023

Abstract: Social contract theory has been the subject of extensive academic research aimed at understanding the principles that govern social and political interactions in a society. In this context, the Sophists in Ancient Greece played an important role in developing a social contract framework that defined the principles guiding individual behavior and social cohesion. By examining the contributions of famous Sophists such as Protagoras, Gorgias, Prodicus, Antiphon, Hippias and Isocrates to social life and the social contract from different points of view, this study aims to provide an in-depth analysis of the Sophists' social contract in Ancient Greece. In this study, the concept of moral relativism put forward by the Sophists, which argues that moral values are subjective and differ between individuals and cultures, will be analyzed. By investigating the teachings of Protagoras and examining his famous statement "Man is the measure of all things"; the consequences of moral relativism within the framework of the social contract will be analyzed.

Keywords: Ancient Greece, Sophists, social contract, subjectivity, rhetoric, persuasion.

Protagoras'tan sonra bilge Hippias şöyle dedi:

“Burada bulunan sizler, sanırım hepimiz – geleneğe göre değil,

Yaratılıştan – birbirimizin yakınıyız ve soydaşız, aynı ülkenin yurttaşlarıyız.

Zira benzer, yaratılıştan benzerin yakınıdır; ama insanların despotu olan gelenek doğaya aykırı pek şeyi zorla yaptırır (Platon, *Protagoras*, 337c, vd.)

Giriş

Sofistler, Antik Yunan felsefesi içinde önemli bir roloynayan, geleneksel inançlar, yasalar ve düşünme yöntemleri konusunda meydan okumalar getiren düşünürler olarak bilinirler. Bu düşünürler, sorgulama ve tartışma yöntemleriyle, o dönemin toplumsal ve entelektüel normlarını sıkça eleştirmiş ve bu şekilde felsefi düşüncenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Öğretileri ve felsefi sorgulamaları aracılığıyla etik, retorik, eğitim ve siyaset konularında yeni bakış açıları getirmişlerdir. Çalışmada Sofistlerin toplum sözleşmesinde retorik becerilerin önemini de irdelenecektir. Gorgias'ın ikna edici dilin gücünü ve kamuoyunu şekillendirmedeki ve toplum içinde etkili iletişimi kolaylaştırmadaki rolünü nasıl vurguladığı araştırılacaktır. İlâveten, retorığın ‘sivil katılım’ için nasıl bir katalizör görevi gördüğünü, farklı bakış açılarını nasıl teşvik ettiğini ve karar alma süreçlerinde katılımcı yaklaşımları nasıl desteklediği ele alınacaktır.

Çalışmada Sofistlerin eğitim, bilgi ve entelektüel sorgulamaya yaptıkları vurguyu analiz edilecektir. Yine çeşitli disiplinlerde geniş çaplı entelektüel araştırmayı savunan Hippias'ın öğretileri inceleyerek, eğitim ve entelektüel araştırmanın toplumsal sözleşme çerçevesinde kişisel ve toplumsal gelişime nasıl katkıda bulunduğunu araştırılacaktır. Aynı zamanda Sofistlerin toplumsal sözleşmesinde bir erdem olarak pratik bilgelik yani *phronesis* kavramı da incelenecektir. İsokrates ve diğer Sofistlerin farklı durumlarda sağlam muhakeme, müzakere ve sorun çözmenin önemini nasıl vurguladıkları araştırılacak ve pratik bilgelğin topluma etkin katılımı kolaylaştırmadaki rolü vurgulanacaktır.

Son olarak, bu çalışmada Sofistlerin bireylerin sivil katılım ve siyasi katılımı savunduklarını, öğretilerinin bireylerin kamu işlerine,

kamusal söylemlere ve karar alma süreçlerine aktif katılımını nasıl vurguladıkları araştırılacaktır. Böylelikle sivil katılımın toplumsal sözleşme içerisinde ortak iyinin teşvik edilmesi ve toplumsal refahın sürdürülmesi için nasıl gerekli görüldüğü incelenmiş olacaktır. Sofistlerin toplumsal sözleşmesinin incelenmesi, Antik Yunan düşüncesinin felsefi ve etik temelleri ile Antik Yunan toplumunun dinamikleri hakkında değerli bilgiler sağlayacaktır.

Antik Yunan'daki Sofistlerin entelektüel figürleri klasik Batı düşüncesinde sıklıkla gizlenmiş veya yanlış anlaşılmış, genellikle manipülatif tartışmacılar veya fırsatçı eğitimciler olarak gösterilmiştir. Ancak felsefe, retorik ve eğitimin bu önde gelen figürleri, küresel toplumları şekillendiren felsefi düşüncenin temellerinden biri olan toplumsal sözleşme teorisinin gelişiminde derin bir etkiye sahip olmuştur. Bu makalenin amacı, 'birincil' kaynakları ve ilgili akademik araştırmaları analiz ederek Sofistlerin eleştirel etkisini keşfetmektir. Bu bağlamda zamanın önde gelen ve bilinen Sofistlerinden ve sofistlik tartışma yöntemini ilk kez ortaya koyan Leontini'li Gorgias'tır. Diğer önemli Sofistler –ki bunlar Yunan dünyasının siyasal ve kültürel kalbi olarak görülen Attika'nın “başkenti” Atina'ya gelip *meşhur* olmuşlardır– Abderalı Protagoras, Koslu Prodikos, Elisli Hippias, Kalkedonlu Thrasymachos'tur (Rankin, 1983, s. 3). Adı geçen ünlü Sofistlerin fikir ve öğretilerini inceleyerek Sofistlerin toplumsal sözleşme kavramsallaştırmasını incelemeye çalışacağız.

Protagoras ve Gorgias gibi Sofistler toplum, adalet ve ahlak algılarını yeniden şekillendirdiler. Evrensel olarak kabul edilen ilkelere sorgulamaya cesaret etmişler ve etik tartışmalara göreliliği getirecek yasaların ve adaletin 'ilahi' emirlerden ziyade insan yapısı olduğu fikrini desteklemişlerdir. Bu makale Sofistlerin ahlaki görecelik, retorik beceriler, eğitim ve bilgi, pratik bilgelik, yasa ve geleceklere saygı ve sivil katılım gibi eleştirel kavramlarını toplumsal sözleşme teorileri bağlamında incelemektedir.

Sofistlerin toplumsal sözleşme kavramsallaştırması tarihsel olarak Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi diğer etkili düşünürlerin çalışmalarının gölgesinde kalmıştır. Makalede, Sofistlerin Batı dü-

şüncesindeki seküler hümanist geleneğin temelini atan ve ilahi hükümlere değil, insan yapımı yasa ve normlara dayanan bir toplumu savunan 'radikal' fikirlerini gün ışığına çıkarmayı amaçlanmaktadır. Sofistlerin yenilikçi bakış açıları, toplumsal yapılara, yasal kurumlara ve ahlakın doğasına yeni bir gözle bakılmasını sağlamaktadır. Yine, Sofistlerin toplumsal sözleşme teorisine katkılarının kapsamlı bir analizini sunmayı ve modern etik ve siyasi söylem için kalıcı önemlerini ortaya koymayı amaçlanmaktadır. Kendilerine özgü bakış açıları, tarihsel bağlamları ve kalıcı etkilerinin derinlemesine incelenmesi yoluyla, Sofistlerin toplumsal sözleşme anlayışımız üzerindeki derin etkisini ve Batı düşüncesini şekillendirmedeki takdir edilmeyen rollerini takdir etmeyi amaçlamaktadır.

1. Ahlaki Rölativizm ve Değerlerin Öznelliği

Sofistler, ahlaki değerlerin öznel olduğunu; bireyler ve kültürler arasında farklılık gösterdiğini öne süren ahlaki görecelik kavramını ortaya atmıştır. Bu bakış açısı evrensel ahlaki doğrular fikrine karşı çıkarak ve neyin ahlaki açıdan doğru ya da yanlış olduğunu belirlemede bireyin rolünü vurgulamıştır. Sofistler denilince akla gelen ilk isimlerden olan Protagoras'a göre, "insan her şeyin ölçüsüdür..."¹. Bu göreceli yaklaşım Sofistlerin toplumsal sözleşmesinin esnek doğasına katkıda bulunmuştur. Söz konusu ahlaki görecelik kısmen Yunanlıların diğer kültürlerle karşılaşmasına bağlanabilir, zira Sokrates öncesi filozofların birçoğunun şehir şehir dolaştığı ve diğer kültürlerle dair anlatıları düşüncelerine dahil ettiği bilinmektedir (Feyerabend, 1987, s.58). Farklı bakış açılarına ve kültürel uygulamalara maruz kalmak, Yunanlıların daha önce sahip oldukları ahlaki *mutlak* kavramlarına meydan okumuş, daha incelikli bir etik

¹ Platon, *Theaitetos*, 152a. Sextus Empiricus'un *Kuşkuculuk*'unda yer alan önerme Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir: "İnsan her şeyin, var olan şeylerin varlığının ve yok olan şeylerin yokluğunun, ölçüsüdür." Ancak Grekçesinde (pantōn khrēmātōn metron estin anthrōpos, tōn men ontōn hōs estin, tōn de ouk ontōn hōs ouk estin) şeklinde bir dizilim mevcuttur ve cümle yapısı "Her şeyin/bütün şeylerin ölçüsü insandır..." şeklinde çevrilmeye daha uygun görünüyor. (Çilingir, 2022: 23-39).

anlayışına ve ahlaki değerlerin göreceliliğine yol açmıştır. Sofistlerin söz konusu yaklaşımları iyilik, adalet, yasa vb kavramların kişisel yargılara dayandığını ve toplumların kültürel norm ve gelenekleri tarafından oluşturulduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım *nesnel* ve evrensel ahlaki ilkelerin varlığını sorgulamayı ve nihayetinde bir belirsizlik ortaya çıkarmıştır. Buna karşın Platon özellikle *politeia*'da bu bakış açısına karşıt olarak, toplumların değişken geleneklerini ve inançlarını aşan bir etik ve siyasi temel oluşturmayı amaçlamıştır. Ona göre, iyilik ve adalet arayışı kültürel görecelilikten ziyade, insan öznelliğinden bağımsız olarak var olan nesnel ve ebedi *ideal*lara dayanmalıdır. Platon, *adalet*, iyilik ve *güzellik* gibi kavramların daha yüksek ve değişmez bir gerçeklik olan İdealar âleminde var olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu soyut ilkeler, etik ve siyasi sistemlerin temelini oluşturmalıdır. Başka bir deyişle, Platon, diyaloglarında Sofistler tarafından ortaya atılan fikirleri ele alır ve ahlaki göreceliliğin bir eleştirisini sunar. Farklı şehir devletlerinin (polis, çoğulu poleis) değişen geleneklerini aşan *nesnel* bir ahlak standardı oluşturmayı amaçlayarak adaletin, erdemin ve iyi yaşam arayışının doğasını araştırır. Platon'un Sofistlerin ahlaki göreceliliğine verdiği yanıt, evrensel ve ebedi ahlaki hakikatlerin varlığına olan inancını yansıtır (Plato,1997).

Sofistlerin ortaya attığı ahlaki görecelilik kavramının Antik Yunan toplumu ve felsefesi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Sofistik düşünce, genellikle dini veya kültürel normlara dayanan geleneksel ahlak ve etik kavramlarına meydan okumuştur. Sofistlerin bireysel özerkliğe ve ahlaki değerlerin öznel doğasına yaptıkları vurgu, felsefi sorgulama ve eleştirel düşünme için yeni yollar açmıştır (Öçal, 2015, s. 117 vd.). Ahlaki yargıların bağlama ve bakış açısına göre değişebileceğini kabul ederek etiğin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Dolayısıyla, Sofistlerin ahlaki göreceliği ortaya koymaları ve bireysel özerkliğe vurgu yapmaları Antik Yunan toplumu ve felsefesi üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Öğretileri geleneksel ahlak ve etik kavramlarına karşıt ve farklı perspektifler getirerek felsefi sorgulama ve eleştirel düşünme için yeni yollar açmıştır. Fikirlerinin

siyasi ve hukuki sistemler üzerinde etkileri olmuş, daha kapsayıcı ve “demokratik” bir toplumu teşvik etmişlerdir.(Gagarin, 1986, s.124; Gagarin, 2010, s. 21)

Ahlaki göreceliğin toplumsal sözleşme teorisine katkısı veya Sofistler açısından ortaya atılması, geleneksel anlayışın insanın ve toplumun ortaya çıkışını fiziksel veya ilahi kökene dayandırılmasına karşı Sofistlerin yaklaşımını yansıtmaktadır. Sofistler, tarih, antropoloji, dil ve benzeri alanlardaki araştırmaları sayesinde, insanın hangi saiklerle bir araya gelerek toplum ve dolayısıyla polisin ortaya çıkışına dair yaklaşımları sergilemişlerdir (Kerferd, 1981, s.144-149; Guthrie, 1971, s.213-226). Ahlaki görecelilik, etik değerlerin toplumsal ve kültürel bağlamdan etkilendiğini vurgular. Toplumsal sözleşme teorisi ise bireylerin toplum içinde bir araya gelerek düzeni ve normları belirlediği bir sözleşmeye dayanır. Sofistler, bu iki kavramı bir araya getirerek, ahlaki değerlerin ve toplum normlarının toplum içinde belirlendiğini, her kültür ve toplumun kendi değerlerine sahip olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla, Sofistlerin ahlaki göreceliğe ve toplumsal sözleşme teorisine katkısı, insanın ve toplumun doğal veya ilahi bir düzenle değil, toplumsal ve kültürel dinamiklerle oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu düşünce, etik değerlerin farklı toplumlarda değişebileceğini ve toplumların kendi iç dinamiklerine göre düzenlendiğini vurgulamaktadır.

2. Retoriğin Gücü: Sofistlerin İkna Sanatını Toplumsal Sözleşmeye Uygulaması

Retoriğin kökenleri, felsefenin ilgisinin doğadan insan ve insana dair edimlere yönelmesinde etkin olan Sofistlere ve onların dil üzerine yaptıkları çalışmalara kadar götürülmektedir. Sofistler, dilin gücü ve yapısı üzerine derinlemesine incelemeler ve analizler yapmış ve sonuçta retoriğin disiplinli bir çalışma olarak gelişmesinin temelini atmışlardır. Sofistlerin dil çalışmaları retoriğin sistematik olarak incelenmesi ve insan etkileşimi üzerindeki etkileri için çok önemli bir başlangıç noktası sağlamıştır (Poulakos, 1983, s. 42) Sofistlerin katkıları retoriğin teorik temellerinin şekillenmesinde, özellikle de kitleler üzerindeki etkisinin anlaşılmasında etkili

olmuştur. Sofistler, öğretileri ve söylemleri aracılığıyla farklı kitleleri etkileyebilecek ve ikna edebilecek çeşitli retorik tekniklerini keşfetmişlerdir. Ayrıca Sofistlerin söz konusu katkıları sadece ifade edilenlerle kalmamış, dil ve retorik üzerine araştırmaları sosyal gerçekliğin ortaya çıkışının *kuramsallaştırılmasına* da katkıda bulunmuştur. Dil ve dili kullanarak *iknanın* toplumsal dinamikler üzerindeki etkilerini fark ederek retorik kolektif inançları, tutumları ve değerleri şekillendirmedeki rolünü ortaya çıkarmışlardır: “Sofistlerin çalışmaları dilin sembolik doğasını ve ikna edici söylem yoluyla toplumsal gerçeklikleri inşa etme ve yeniden yapılandırma yeteneğini ortaya çıkarmıştır” (Burke, 1969, s. 275). Böylece retorik, anlamlı sosyal etkileşimleri kolaylaştırmanın yanı sıra sosyal gerçeklikleri inşa etmek ve etkilemek için güçlü bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Retorik, Sofistlerin toplumsal sözleşme yaklaşımlarında önemli bir rol oynamış ve Gorgias “ikna edici dilin” önde gelen savunucularından biri olmuştur. Gorgias, “retorik kulak üzerinde yüzeysel bir etkiden daha fazlasına sahip olduğunu, aslında dinleyicinin ruhuna ulaştığını ve onu ‘etkilediğini’ düşünüyordu” (Segal, 2002, s. 59). Ona göre dilin gerçekliği şekillendirme ve başkalarını etkileme gücü kamusal söylemde etkili iletişimin önemli bir aracıydı. Segal retorik etkili kullanımının ruhu istenilen yönde biçimlendirdiğini bir nevi ‘kalıba soktuğunu’ belirterek, “ruhun kendisinin kelimenin fiziksel yapısına duygusal dürtülerle karşılık verdiğini” belirtir (Segal, 2002, s. 56). Eğer yeterince güçlüyse, tam bir ekpleksis (duygusal rahatsızlık, korku, donup kalma) ve beklenmedik, rasyonel olmayan bir türde somut bir eylemle sonuçlanır. Bu nedenle aklın düşünsel eyleminin pratiğe dönüşmesi olarak logos, eğer doğru hesaplanırsa, ruh üzerindeki baskısı yoluyla dinleyiciyi şimdiye kadar düşünülmemiş eylem çizgilerine yönlendirebilir. Böylece yeni duyguların etkilenebilir alıcısı ve bu duygulardan kaynaklanan yeni eylemlerin başlatıcısı olarak orta bir konumda durur; ve bu duyguları uyandırma sanatı olarak retorik, bu nedenle insan eylemini yönlendiren ve hedefleyen güçlü bir araçtır. Ayrıca retorik, dil becerilerinin geliştirilmesi, bireylerin anlamlı diyaloglara girmesini,

çatışmaları çözmesini ve toplumsal sözleşme çerçevesinde kamuoyunu şekillendirmesini sağlamıştır. Başka bir deyişle ikna edici dil ve etkili iletişime dayanan bir sanat biçimi olarak retorik, tarih boyunca toplumların şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Toplumsal katılımın teşvik edilmesinde, farklı bakış açılarının savunulmasında ve katılımcı bir ahlâkın aşılmasında önemli bir rol oynamıştır (Gagarin, 2001, s. 279). Bireyler retorüğün gücünden faydalanarak düşünce ve görüşlerini belagatle aktarabilmiş, anlamlı diyalogları teşvik etmiş ve topluluklar içinde kapsayıcılığı desteklemiştir.

Antik Yunan toplumunda ikna edici dil ve etkili iletişime yaptığı vurguyla retorik, toplumsal katılımı desteklemiş, farklı bakış açılarını savunmuş ve 'katılımcı bir ethos' aşmıştır. Böylelikle retorik pratiğı, yurttaşların politik hayata aktif olarak katılmaya teşvik ederek bir katılım ahlakı geliştirmiştir (Fortenbaugh, 2006, s.289). İnsanları etkili bir şekilde iletişim kurma ve ikna etme araçlarıyla donatan retorik, vatandaşları demokratik süreçlere katılma, haklarını savunma ve erki elinde bulunduranları sorumlu tutma konusunda güçlendirmiştir. Ayrıca retorik, dil engellerini ve kültürel sınırları aşarak farklı topluluklar arasında bağlantı kurmanın ve uçurumları kapatmanın evrensel bir yolunu sunmuştur. Ortak değer ve ilkeleri vurgulayarak kültürler arası anlayışı kolaylaştıran ve empatiyi teşvik eden birleştirici bir güç olarak hizmet etmiştir. Retorik, bireylerin düşüncelerini ve endişelerini dile getirmelerine olanak tanıyarak toplumsal ilerlemenin destekleyicisi olarak işlev görmüş ve toplumun kolektif arzularını yansıtan toplumsal normların gelişmesine yol açmıştır (Poulakos, 1983, s.37). Retorik, bireyleri fikirlerini etkileyici bir şekilde ifade etmeye teşvik ederek, fikirlerin ve kaygıların özgürce paylaşılabildeğı bir çerçevede toplumsal büyümeyi kolaylaştırmıştır. Retoriğün bu yönü, demokratik süreçleri ve karar alma mekanizmalarını önemli ölçüde güçlendirmiştir (Kennedy, 2015, s. 27 vd.). Farklı görüşlerin bir araya geldiğı ve söylemin onaylandığı bir ortamda, çeşitli toplumsal kesimlere duruşlarını dile getirme ve etkili bir şekilde savunma şansı verilmiştir. Böyle bir ortam toplumsal çeşitliliğı ve eşitlikçiliğı desteklemiştir. Re-

torik ayrıca toplumsal dönüşüm için önemli bir araç olarak işlev görmüştür. Bireylerin fikirlerini etkili bir şekilde ifade etme kapasitesi, toplumsal normların gözden geçirilmesine ve başkalaşmasına katkıda bulunmuştur. Toplumsal düzeyde ilerleme ve değişim, bireylerin fikirlerini savunmak ve diğerlerini ikna etmek için retorik becerilerini kullanmaları yoluyla kolaylaştırılmıştır (McComiskey, 2002, s.17).

3. Toplumsal Sözleşmeye Sofistik Bakış: Sosyal Uyumun Sağlanması ve Eğitimin Rolü

Sofistler, eğitimin, vatandaşlar arasında ortak bilgi ve anlayışın geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynadığına ve böylece toplumun gelişimine katkıda bulunduğuna inanmışlardır. Onlara göre toplumsal sözleşme, vatandaşlar ve devlet (polis) arasında, bireylerin toplumsal koruma ve ortak faydalar karşılığında bazı özgürlüklerinden kendi istekleriyle vazgeçtikleri örtük bir anlayışı temsil eder. Bu zımni mutabakat, örgütlü toplumların temelini oluşturmakta ve toplumsal uyuma katkıda bulunarak farklı bireylerin barış içinde bir arada yaşamalarına ve kolektif refahlarını geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Dahası bu zımni mutabakatın başarılı bir şekilde uygulanmasının vatandaşların ortak bilgi ve anlayışına bağlı olduğunu kabul etmişlerdir (Guthrie, 1971, ss. 138-142). Eğitim, bu ortak anlayışın aktarılmasında ve iyi bilgilendirilmiş vatandaşlardan oluşan bir toplum yaratılmasında hayati bir rol oynar. Sofistler eğitimi yalnızca bireyleri entelektüel açıdan zenginleştiren değil, aynı zamanda toplumsal ilerlemeyi de teşvik eden dönüştürücü bir süreç olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla, Sofistler için eğitim sadece bilgi aktarımıyla sınırlı değildi. Bunun yerine, bireyleri rasyonel ve sorumlu vatandaşlar haline getirmeyi amaçlayan bütünsel bir süreçti. Eğitimin entelektüel merakı ve hakikate duyulan arzuyu tetikleyerek bilinçli bir vatandaşlığın gelişmesine yol açtığına inanmışlardır. Sofistler, toplumsal sözleşmeye ilişkin ortak bir anlayış geliştirmek ve toplumsal normlara ve düzenlemelere saygıyı aşlamak için yaygın ve kapsamlı eğitimi savunmuşlardır (Jaeger, I, 1946).

Platon'un da diyaloglarında yer alan Hippias matematik, astro-

nomi ve felsefe gibi çeşitli konuları kapsayan geniş bir entelektüel araştırmayı savunmuştur (Capelle, 1995, s. 124). Hippias tarafından savunulan bir bakış açısı olan eleştirel düşünme becerilerini teşvik etmenin ve geliştirmenin önemini özellikle vurgulamışlardır. Hippias, geniş kapsamlı entelektüel keşif fikrini desteklemiş ve bireyleri farklı konuları araştırmaya teşvik etmiştir; bu bakış açısı, eserlerinden günümüze ulaşan parçalarla da desteklenmektedir (Platon, *Büyük Hippias*, 285b, vd.; Dillery, 2002, s. 217 vd.; Laks & Others, 2016, s. 89, vd.). Hippias'ın öğretileri matematik, astronomi ve felsefe gibi çeşitli entelektüel disiplinleri kapsıyordu. Bu geniş yaklaşımın nedeni, bireyin yaşamın ve genel olarak dünyanın karmaşıklığını daha iyi anlamasını sağlayacak kapsamlı bir dünya görüşü sağlamaktı (Jarratt, 1998, s.118 vd.).

Sofistler, eğitimin entelektüel sorgulama ile birleştiğinde bireylerin çevrelerini daha iyi anlamalarını sağlayacağı inancına sahipti. Onların bakış açısı, bu tür bir anlayışın hem kişisel hem de toplumsal gelişime önemli ölçüde katkıda bulunabileceğini öne sürmüştür. Bu düşünce, bilginin kişisel gelişim ve toplumsal ilerleme için bir katalizör görevi gördüğü ilkesine dayanmaktadır ki bu, Sofistlerin toplumsal sözleşme anlayışının temelini oluşturan bir fikirdir (Schiappa, 1999, ss. 131-132). Dahası, Sofistler toplumsal sözleşmeyi toplumsal uyum için önemli bir araç olarak görmüşlerdir. Toplumun büyümesi ve gelişmesinin, eğitim yoluyla teşvik edilen ortak bilgi ve anlayışa bağlı olduğuna inanmışlardır. Bu inanç Sofistlerin entelektüel sorgulamaya olan bağlılıklarının ve yaygın, kapsamlı eğitimi savunmalarının altını çizmektedir.

4. Phronesis: Sofistik Felsefe ve Etik Davranışta Pratik Bilgelik

Sofistler, farklı durumlarda sağlam yargılarda bulunmayı ve kararlar almayı içeren pratik bilgelğin veya phronesis'in önemini vurgulamışlardır. Pratik bilgelik, topluma etkin katılımı kolaylaştıran müzakere, diplomasi ve sorun çözme gibi becerileri kapsıyordu. Pratik bilgelğin geliştirilmesi, toplumsal sözleşme çerçevesinde hem bireye hem de topluma fayda sağlayan bir erdem olarak görülmüştür (Johnstone, 2006, s. 281)

MÖ 4. yüzyılda yaşamış bir sofist olan Isokrates, bu kavramı detaylandırarak çeşitli durumlarda akıllıca yargılarda bulunma ve kararlar alma yeteneği olarak tanımlamıştır (Poulakos, 2001, s.73). Phronesis müzakere, diplomasi ve sorun çözme gibi bir dizi beceriyi kapsamaktaydı ve bunlar soyut felsefi bağlamlarla sınırlı olmayıp günlük yaşam ve topluma etkin katılım üzerinde doğrudan etkilere sahipti. Pratik bilgeliliğin geliştirilmesi, hem bireylere hem de topluma fayda sağladığına, kişiler arası ilişkileri geliştirdiğine ve toplumsal uyumu teşvik ettiğine inanan Sofistler tarafından bir erdem olarak görülmüştür.

Şayet bilgelik “kişinin kişisel işlerine ve şehrin[polisin] işleri”ne bakmayı da içeriyorsa, Antiphon’unun sözlerinden şu çıkar: Hangi durumlarda yasalara uygun hareket edileceğini ve hangi durumlarda ise doğanın emirlerine uymanın avantajlı olacağını bilmeyi içerir. Dolayısıyla ona göre bazı durumlarda avantaj, görünüş uğruna yasa ya veya geleneğe uymakla gelir; diğerlerinde ise, gerçek, avantajın kaynağı olan doğanın emirlerine uymakla ortaya çıkar. “Yasalar tarafından öngörülen avantajlar, doğanın prangalarıdır, oysa doğa tarafından öngörülen avantajlar özgürlük sağlar.” (DK 87 B 90, fr. B4). Buna göre, gerçek bilgeliliğin ifadesi, ister yasalara uymak isterse de doğayı izlemek olsun, belirli bir durumda gerçekten faydalı olanın nerede yattığının farkına varmaktır. Bundan dolayı bilgelik taktiksel ve pragmatiktir; bilgelik en iyi phronesis (sağduyu ya da pratik zekâ) olarak anlaşılır. Bir ayırt etme duygusunu, belirli bir dizi koşulda kişinin kendisi ve yurttaşları için neyin yararlı olacağına, yani yaşamı ve refahı neyin koruyacağına karar verme kapasitesini içerir. (Gagarin, 2002, s.73)

Protagoras ve Prodikos gibi Antiphon da ihtiyatlı kişinin öz disiplin uygulayan, doğasında var olan haz peşinde koşma dürtüsünü kontrol eden kişi olduğunu savunur. “Sağduyu...kalbinin dayasız zevklerine dayanabilen ve kendini yenmeyi ve fethetmeyi başaran başka hiç kimseye değil, o insana aittir denebilir. Kalbinin arzusunu tatmin etmeye niyetlenen adam, hemen daha iyi olandan ziyade daha kötü olana niyetlenir...” (Guthrie, 1971, s.279). Böylelikle sofistlik öğretiler, *sophia* ve *arete* arasında Yunan düşüncesinde

baskın bir bağlantıyı işaret ediyor. Bu bilgelikte bir tür ahlaki duyu, verili bir durumda ölçülü olmanın yolunu kavrama yeteneği ve kişinin doğal arzularını bu kavrayışa tabi kılma eğilimi vardır. O halde sofistlik bilgelik, özel ve kamusal koşullarda hem kendisi hem de bir bütün olarak toplum için adil ve avantajlı eylem fırsatlarını algılamayı içerir. Belirli bir karakter yapısına ve özellikle de ılımlılık ve öz disiplin, başkalarına saygı ve cesaret gibi doğuştan gelen insani yeteneklere dayanır. Aynı zamanda “doğal” olanı alışlagelmiş olandan ayırt etme ve belirli durumlarda gerçekten faydalı olanın avantajlı olan olduğunu algılama kapasitesini de kapsar.

Sofistlerin pratik bilgelğe bakış açısı, toplumsal sözleşme yorumlarıyla uyumlu görünmektedir. Bir toplumun, üyeleri sağlam kararlar ve yargılarda bulunacak entelektüel araçlara sahip olduğunda daha etkili bir şekilde işleyeceğini ve bunun hem bireye hem de daha geniş bir topluluğa fayda sağlayacağını savunmuşlardır. Bu, pratik bilgelğin durumsal bağlamı ve potansiyel sonuçları derinlemesine anlamayı içerdiği, bireylerin karmaşık sosyal senaryolarda gezinmesini ve etkili kararlar almasını sağladığı fikriyle uyumludur.

İsokrates tarafından açıklandığı şekliyle Sofistlerin öğretileri, müzakere, diplomasi ve sorun çözüme gibi becerileri kapsayan bir erdem olarak pratik bilgelğin veya *phronesis*’in önemini vurgulamıştır. Bu erdemin geliştirilmesinin topluma etkin katılımı teşvik edeceğine ve toplumsal sözleşme çerçevesinde hem birey hem de toplum için fayda sağlayacağına inanılmıştır (Poulakos, 1983, s. 37).

5. Nomos’a Saygı: Hukuka, Geleneklere ve Sosyal Normlara Saygı

Genel kanı Sofistlerin *physis-nomos* karşıtlığı üzerinden geleneksel Yunan anlayışında yasaların (*nomos*) *ilahi* kökene dayanmasını tartışmaya açtığı ve böylece geleneksel olanı temelden sarstıkları yönündedir. Fakat bu yaklaşımın nihayetinde Sokrates’in trajik sonunu getirdikleri şeklindeki görüşün, Platon’un *yanlı* okumasının bir sonucu olduğu da belirtilebilir. Nitekim Platon’un bu yaklaşımının felsefe tarihi boyunca sofist okumalarında bir gelenek haline geldiği bilinmektedir. Johnstone’nun da belirttiği gibi, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren, So-

fistlere yönelik artan bir ilgiden söz etmek mümkündür. Bu ilgi özellikle dikkate değerdir, çünkü on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarındaki sofistlik çalışmaların çoğunda alışlageldiği üzere Sofistleri Platon'un gözünden değil, kendi terimleriyle ele alma kararlılığını içerir. Grote'un (1846) Sofistlerin tarihsel incelemelerindeki Platoncu önyargıya meydan okuma çabası erken bir emsal oluştursa da, sofistlik fikirlerin daha sonraki revizyonist tarihlerine ilham verenler Untersteiner (1949, 1954), Kerferd (1950, 1981) ve Guthrie (1968, 1971) gibi akademisyenler olmuştur.² Daha yeni çalışmalar, bu tür fikirlerin felsefi temellerini ve bunların retorik teorisi ve pratiği üzerindeki etkilerini aydınlatmaya çalışmıştır. J. Poulakos (1983a, 1983b, 1984, 1990, 1995), Schiappa (1990, 1991, 1995, 1996, 1997, 1999), de Romilly (1992), Consigny (2001), McComisky (2002), Gagarin (2002) ve diğerleri Protagoras, Gorgias, Antiphon ve diğer beşinci yüzyıl konuşma, argüman veya akıl yürütme sanatı (*logôn techne*) öğretmen ve uygulayıcılarının görüşlerini yeniden yapılandırmış ve detaylandırmıştır (Johnstone, 2006, s.266-267).

Physis-nomos tartışmasını çevreleyen söylem, doğa ve gelenek, hukuk, evrensellik, adalet ve Sofistlerin rolü gibi karşıt kavramları ilgilendiren felsefi bir söylemdir (Gülenç, 2016). Eldeki konu, insan davranışının ve toplumun doğa yasalarına mı yoksa sosyal geleneklere mi tabi olması gerektiridir. Sofizm'in ortaya çıkışından önce filozoflar, gerçeğin ve ahlakın birincil kaynağı olarak doğa kavramını araştırdılar. Doğal dünyada insan davranışına ve sosyal organizasyona rehberlik etmesi gereken evrensel yasalar olduğunu öne sürdüler. Bu yasalar nesnel ve insan inançlarından veya sosyal yapılardan bağımsız olarak kabul edildi. Farklı insanların, toplumların

² Yine Johnstone'nun vurguladığı gibi, söz konusu yazar ve akademisyenler, Sofistleri esas olarak MÖ beşinci yüzyıldaki Yunan felsefi gelişmeleri bağlamında entelektüel bir hareket olarak incelemektedir. Genelde "Yunan Aydınlanması" kullanımının temel motivasyonu da buradan gelmektedir. Ayrıca söz konusu akademisyenlerin insan bilgisinin temeli olarak hakikate karşı görünüş, hukuk ve ahlakının temeli olarak doğaya karşı gelenek ve dilin ikna edici kullanımları gibi fikirleri içeren sofistlik doktrinlere ilişkin açıklamaları özellikle önemlidir.

ya da kültürlerin neyin ahlaki açıdan doğru ya da yanlış olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olabileceğini kabul etmişlerdir. Bu durum, kişisel veya kültürel bakış açısından bağımsız olarak belirli eylemleri doğası gereği iyi veya kötü olarak değerlendiren daha mutlak ahlaki çerçevelerle tezat oluşturmaktadır (Gülenç, 2016). Diels'in aktardığına göre, Antiphon, *Hakikat Üzerine* adlı eserinde, adaletin, kişinin vatandaşı olduğu şehrin yasalarını ve geleneklerini (nomima) çiğnememesi şeklinde tanımlarken, bir kişinin tanıklar varken yasaları önemli olarak kabul edip adaleti kendisi için en avantajlı şekilde kullanacağını altını çizer. Antiphon'un söz konusu fragmentini adalet bağlamında ele alan Gagarin (2002, s.73-78), Antiphon'un adalet anlayışını uzun uzadıya ele alır ve burada tartışılan pasaj hakkında şunları söyler: "Antiphon dikaio syne'den, bir kişinin kurallara uyulup uyulmamasına bağlı olarak seçici bir şekilde uyarak kendi yararına 'kullanacağı' bir tür davranış olarak bahseder. Antiphon bu davranış biçimini açıkça tavsiye etmemektedir, ancak böyle bir davranış biçimini açıklaması ve gerekçelendirmesi onaylandığını düşündürebilir. Antiphon'un tavsiyesi, kişinin yasaları ihlal etmesi gerektiği değildir." Tanıkların yokluğunda, ancak gözlemlenmediğinde, bir kişinin eylemleri physis tarafından belirlenebilir ve bu da onu yasayı ihlal etmeye yönlendirebilir veya yönlendirmeyebilir. Burada Antiphon'un sonuç nitelemesinde, "adil ya da erdemli davranmak için, başkaları eylemlerimizi gözlemleyebildiğinde, içinde yaşadığınız toplumun nomoi'sine bağlı kalmalısınız" diye salık verir. Nitekim Antiphon fragmanın sonunda "Tanık olmadan kendi başına kaldığında" diye yazar. Yine Gagarin (2002, 73-74) Antiphon'a atfen "[Doğanın taleplerini (önemli olarak) görmelidir.] Çünkü yasaların talepleri tesadüfidir (epitheta), ama doğanın talepleri zorunludur (anankaia); ve yasaların talepleri doğaya değil anlaşılmaya dayanır, doğanın talepleri ise anlaşılmaya bağlı değildir. Dolayısıyla, eğer bir insan yasanın taleplerini ihlal eder ve anlaşılmaya taraf olanlar tarafından fark edilmezse ne utanç ne de ceza duymadan kurtulur; ama fark edilirse, kurtulamaz." derken, nihayetinde *nomos-physis* temellinde toplumun ortaya çıkmasındaki anlaşma ya da sözleşmeye işaret etmektedir. Bu durum Sofist-

lerin nihayetinde farklı saiklerle de olsa varolagelen toplumsal ilkelere önemine ve gerçekliğine karşı tavırlarını göstermesi açısından önemlidir.

Sofistler, ahlaki değerlerin öznelliğini kabul etmekle birlikte, toplumsal normların, yasaların ve geleneklerin önemini de göz ardı etmemişlerdir. Toplum içinde istikrar ve uyum sağladıkları için bu yerleşik ilkelere saygı göstermenin ve bunları korumanın önemini vurgulamışlardır. Sofistler tarafından geliştirilen toplumsal sözleşme, bireysel yargı ile ortak etik sınırlara bağlılığın dengelenmesi ihtiyacını vurgulamıştır. Başka bir deyişle, Sofistler bireysel yargı ile ortak etik sınırlara bağlılık arasında bir dengeye duyulan ihtiyacı daha da vurgulayan toplumsal sözleşme kavramını ortaya atmışlardır. İnsanların, toplumda yaşamının getirdiği koruma, kaynaklara erişim ve istikrarlı bir çevre gibi faydalar karşılığında toplumsal normlara ve kurallara uymayı kabul ederek, toplumla isteyerek bir sözleşme yaptıklarını öne sürmüşlerdir. Bu sosyal sözleşme teorisi bireysel özgürlüğü teşvik eder, ancak toplumsal beklentiler tarafından belirlenen sınırlar dahilinde. Her bireyin kendi yargılarını uygulama özgürlüğüne sahip olması gerektiğini kabul ederken, bu özgürlüğün toplumun üzerinde anlaştığı etik sınırlara saygı ile dengelenmesi gerektiğini kabul eder. Bu şekilde, bireysel ihtiyaçları toplumsal refah ile uyumlu hale getirir.

Toplumsal sözleşmede toplumsal normların tanınması, kolektif karar alma ve konsensüs oluşturma rolünü de vurgular. Sofistler toplumsal normların oluşturulması ve sürdürülmesinin bir bütün olarak toplumun katılımını ve mutabakatını gerektirdiğini düşünmüşlerdir. Bu katılımcı yaklaşım, toplumsal sözleşmenin toplumun değerlerini ve isteklerini yansıtmayı sağlayarak sahiplenme ve ortak sorumluluk duygusunu teşvik etmiştir. Ayrıca, toplumsal normların toplumsal sözleşmeye *entegre* edilmesi, sosyal kontrol ve düzenleme mekanizması olarak hizmet etmiştir. Bu normları koruyarak ve uygulayarak, toplum çatışmaları ele alabilir ve düzeni koruyabilir. Toplumsal normlara bağlılık bir öngörülebilirlik ve tutarlılık duygusu sağlayarak bireylerin sosyal etkileşim ve ilişkilerinde kabul edilebilir davranışlara dair ortak bir anlayışla hareket etmele-

rine olanak tanımıştır. Başka bir deyişle, Sofistler tarafından savunulan bireysel yargı ve toplumsal normlar arasındaki denge, toplumsal uyumu sağlamak ve anarşiyi önlemek için gerekli görülmektedir. Aynı zamanda öznel ahlaki perspektifleri kapsayıcı bir toplumsal çerçevede bütünleştirmeye hizmet ederek farklı bireyler arasında karşılıklı saygı ve anlayışı teşvik eder. Bu görüş, uyumlu ve işlevsel bir toplum sağlamak için kişisel özgürlükler ile toplumsal normlar arasında bir denge kurulmasının önemini vurgular (Mulgan, 10, 32).

6. Aktif Yurttaşlığın Neliği

Sofistler, yurttaşların toplumun genelini ilgilendiren konuların ele alınması ve tartışılmasına aktif katılımını ve siyasi yapıların şekillendirilmesini savunmuşlardır. Bireylerin 'kamusal' yaşamda aktif bir rol üstlenmeleri, kamusal söylemde yer almaları, karar alma süreçlerine katılmaları ve yurttaşlık sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğine inanmışlardır. Sivil katılım, toplumsal sözleşme kapsamında ortak iyinin teşvik edilmesi ve toplumsal refahın sürdürülmesi için gerekli görülmüştür (Ober, 2008, s.85 vd.).

Sofistler, vatandaşların sivil işlere aktif katılımı ve siyasi yapıların şekillendirilmesi fikrini desteklemişlerdir. Bireylerin pasif izleyiciler olmamaları, bunun yerine kamusal yaşama aktif olarak katılmaları, kamusal söylemlere dahil olmaları, karar alma süreçlerine katılmaları ve yurttaşlık sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğine inanıyorlardı. Felsefelerine göre, sivil katılım, toplumsal sözleşme kapsamında ortak iyinin teşvik edilmesi ve toplumsal refahın sürdürülmesi için gerekli görülmüştür. En önemli Sofistlerden biri olan Protagoras, insanların siyasi hayata aktif katılım yoluyla kendi kaderlerini şekillendirme kapasitesine sahip olduğunu savunmuştur. Bu yurttaş eylemliliği kavramı, bireylerin şehir devletinin işlerine kayıtsız kalmaması, aksine gelişimine katkıda bulunması gerektiği inancıyla uyumludur (Capelle, 1995, s.79-80).

Sofistler, kamusal söylemin siyasi ve toplumsal ilerleme sağlamanın bir aracı olarak öneminin farkındaydı. Bir diğer önemli sofist olan Gorgias, kamuoyunu etkilemede ve siyasi yapıları şekillen-

dirmede ikna edici konuşmanın gücünü vurgulamıştır. Kamusal tartışmalara ve münazaralara katılarak vatandaşlar kendi bakış açılarını ifade edebilir, hakim fikirlere meydan okuyabilir ve yönetim sistemlerinin evrimine katkıda bulunabilirlerdi. Dahası, Sofistler yurttaş katılımını toplumsal sözleşmenin işleyişinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüşlerdir. Yurttaşlar ve devletleri arasında kavramsal bir anlaşma olan bu toplumsal sözleşme, ortak iyiyi teşvik etmek ve toplumsal refahı sürdürmek için bireylerin aktif katılımını gerektiriyordu. Yurttaşlar, yurttaşlık sorumluluklarını aktif bir şekilde yerine getirerek siyasi topluluğun istikrarına ve uyumuna katkıda bulunacaklardı.

Toparlamak gerekirse, toplum sözleşmesi kavramı, toplumu oluşturan yurttaşlar ve onları yöneten devlet arasındaki soyut bir sözleşmeyi kapsayan bir fikre dayanmaktadır. Bu karşılıklı *rızaya* dayanan anlaşma adil ve düzenli bir toplumun devamının temelini oluşturmaktadır. Bu kavramın önemli sacayaklarından biri yurttaşların kamu yararını gözetme ve toplumsal refahı korumada aktif bir şekilde rol almayı gerektirmektedir. Yurttaşların ve devletin karşılıklı yükümlülüklerini kabul etmiş olmaları ve bunun kolektif sorumluluk duygusuyla yönlendirilmesi bir diğer önemli noktadır. Dolayısıyla yurttaşlar hak ve menfaatlerin pasif alıcıları değildir; daha ziyade, bir bütün olarak toplumun refahına katkıda bulunmada aktif bir rol oynarlar. Yurttaşlar “toplumsal sözleşmeye” katılarak uyumlu ve adil bir toplumun yaratılmasında aktif aktörler haline gelirler. Bu, toplumun menfaatlerini kişisel çıkarların üzerinde tutmayı ve korumayı gerektirir. Vatandaşlar, eylemlerinin başkalarının refahı üzerinde etkisi olduğunu farkındadır ve adaleti, hakkaniyeti ve genel toplumsal refahı teşvik edecek şekilde hareket etmeye çalışırlar. Ayrıca, toplumsal sözleşme kavramı vatandaşlığın statik veya tek seferlik bir taahhüt olmadığını vurgular. Yurttaş, sadece yasalara uymakla kalmaz, bunun ötesine de geçerek toplumunu daha iyi hale getirmeye yönelik süregelen bir adanmışlığı vurgular. Vatandaşlar, toplumlarının ilerlemesine ve gelişmesine aktif olarak katkıda bulunma yetkisine ve ortak sorumluluğuna sahiptir. Bu aktif katılım, vatandaşlar arasında dayanışma duygusu-

nu teşvik eder ve ortak iyiye yönelik çalışmada kolektif bir amaç geliştirir.

Sonuç

Sofistlerin toplumsal sözleşmesi üzerine yapılan çalışmalar Antik Yunan düşüncesi, felsefesi ve toplumsal dinamiklerine dair kavrayışımızı zenginleştirmektedir. Antik Yunan toplumunu şekillendiren ilke ve değerlere dair değerli içgörüler sağlamaktadır. Sofistlerin eleştirel düşünme, ikna edici iletişim, bireysel özerklik ve toplumsal refaha yaptıkları vurgu, etik, sivil katılım ve katılımcı demokrasiye ilişkin çağdaş tartışmalarda yankı bulmaya devam etmektedir. Sofistlerin katkıları felsefe, retorik ve siyaset teorisi üzerinde kalıcı bir etki yaratmış ve bu kavramların modern toplumlarda araştırılması için bir temel oluşturmuştur.

Sonuç olarak, Physis-Nomos tartışması, hakikat ve ahlakın doğası hakkındaki temel soruları ele alan devam eden felsefi bir söylemdir. Physis'in savunucuları, insan davranışını ve sosyal organizasyonu yöneten evrensel yasaların varlığını savunurken, Sofistler bu tür yasaların öznel olduğunu ve sosyal yapılar ve insan inançları tarafından şekillendirildiğini iddia ediyorlar. Bununla birlikte, her iki kavram da tarih boyunca insan davranışlarını ve sosyal normları etkilemiştir.

Sofistlerin toplumsal sözleşmeye ve bunun eğitimle bağlantısına dair bakış açıları, felsefeleri hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Sofistler, toplumsal sözleşmeye dair ortak bir anlayış geliştirerek eğitimin toplumsal uyumu teşvik etme gücünün farkındaydı. Dahası, entelektüel sorgulamanın bilgili bir yurttaş yetiştirme ve toplumsal ilerlemeyi sağlama aracı olarak önemini vurgulamışlardır. Sofistlerin toplumsal sözleşme, eğitim ve entelektüel sorgulamanın karşılıklı bağımlılığına olan inancı, toplumun gelişimine ve sorumlu vatandaşların yetiştirilmesine olan bağlılıklarının altını çizmektedir.

O halde sofistlik bilgelik, temelde politik mükemmellik (*politike arete*) ile konuşma/argüman/muhakeme sanatındaki becerinin (*logôn techne*) bir bileşimidir. Nihayetinde belirli sofistlik öğretilerde açığa çıkan şey, kendine özgü bir bilinç biçimi, şansı, durumu, istikrarsız-

lığı ve tikelliği kucaklayan bir dünya-içinde-olma biçimidir. Sofistler, Parmenides'in tercih ettiği Hakikat ve Varlık'tan ziyade görünüş ve oluş yolunu benimserler. Sofistik bilinç, gerçekliğin nihai erişilemezliği ve kavranamazlığının ve hayatlarımızı yaşamak zorunda olduğumuz istikrarsız “gerçeklikler” ve “hakikatler”in inşasında ve algılanmasında dilin rolünün farkındalığına sıkı sıkıya bağlıdır. Sofistik düşünce, görünüş ve kanaatin, insanların dünya hakkında “hakikat” ve “bilgi”yi elde edebilecekleri en iyi araç olduğunu ve kanaatin konuşma yoluyla iknaya tabi olduğunu savunur. Sonuç olarak sofist bir *sophia*, söz ustasının *poieia*'sına geri döner.

Kaynaklar

- Burke, K. (1969). *A Rhetoric of Motives*. California: University of California Press.
- Capelle, W. (1995). *Sokrates'ten Önce Felsefe II: Fragmanlar-Doksograflar*. Çev. Oğuz Özügül. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Feyerabend, P. (1987). *Farewell to Reason*. London and New York: Verso.
- Fortenbaugh, W. W. (2006). *Aristotle's Practical Side: On His Psychology, Ethics, Politics and Rhetoric*. Leiden: Brill.
- Gagarin, M. & Woodruff, P. (1995). *Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gagarin, M. (2001). Did the Sophists Aim to Persuade? *Rhetorica*, 19 (3), 275-291.
- Guthrie, W. K. C. (1971). *A History of Greek Philosophy 3: The Fifth Century Enlightenment, Part 1, The Sophists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guthrie, W. K. C. (1971). *Socrates*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jaeger, I. (1947). *Paideia: The Ideals of Greek Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Jarratt, S. (1991). *Rereading the Sophists: Classical Rhetoric Refigured*. Illinois: Southern Illinois University Press.
- Johnstone, C. L. (2006). Sophistical Wisdom: Politikê, Aretê and “Logosophia”. *Philosophy & Rhetoric*, 39 (4), 265-289.
- Kennedy, G. A. (2015). *History of Rhetoric I: The Art of Persuasion in Greece*. Princeton: Princeton University Press.

- Kerferd, G. B. (1981). *The Sophistic Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kerferd, G. B. (1950). The First Greek Sophists. *Classical Review*, 64 (1), 8-10.
- Laks, A. & Others (eds.) (2016). *Early Greek Philosophy*. London: Harvard University Press.
- Long, A. A. (1999). *The Cambridge Companion to Early Greek Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McComiskey, B. (2002). *Gorgias and the New Sophistic Rhetoric*. Illinois: Southern Illinois University Press.
- Mulgan, R. G. (1979). Lycophron and Greek Theories of Social Contract. *Journal of the History of Ideas*, 40 (1), 121-128.
- Ober, J. (2008). *Democracy and Knowledge: Innovation and Learning in Classical Athens*. Princeton: Princeton University Press.
- Öçal, Ş. (2015). Sofistler ve Sokrates. *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni 2: Antikçağ Yunan Düşüncesi*. Ed. B. A. Çetinkaya. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Plato. (1997). *Complete Works*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Poulakos, J. (1983). Toward a Sophistic Definition of Rhetoric. *Philosophy & Rhetoric*, 16 (1), 35-48.
- Poulakos, T. (2001). Isocrates' Use of Doxa. *Philosophy & Rhetoric*, 34 (1), 61-78.
- Rankin, D. (1983). *Sophists, Socratics and Cynics*. London and New York: Routledge.
- Schiappa, E. (1999). *The Beginnings of Rhetorical Theory in Classical Greece*. New Haven: Yale University Press.
- Segal, C. P. (2002). *Gorgias and the Psychology of the Logos. Greek Literature and Philosophy*. Ed. G. Nagy. London and New York: Routledge.

Öz: Toplumsal sözleşme teorisi, bir toplumdaki sosyal ve siyasi etkileşimleri

yöneten ilkeleri anlamayı amaçlayan kapsamlı bir akademik araştırmaların konusu olmuştur. Bu bağlamda, Antik Yunanda Sofistler, bireysel davranışlara ve toplumsal uyuma rehberlik eden ilkeleri tanımlayan bir toplumsal sözleşme çerçevesi geliştirmede önemli rol oynamışlardır. Protagoras, Gorgias, Prodikos, Antiphon, Hippias ve Isokrates gibi ünlü Sofistlerin toplumsal yaşama ve toplum sözleşmesine farklı noktalardan katkılarını inceleyen bu çalışma, Antik Yunan'da, Sofistlerin toplumsal sözleşmesinin derinlemesine bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Sofistler tarafından ortaya atılan ve ahlaki değerlerin öznel olduğunu, bireyler ve kültürler arasında farklılık gösterdiğini öne süren ahlaki görecelilik kavramı incelenecektir. Protagoras'ın öğretilerini araştırarak ve ünlü “İnsan her şeyin ölçüsüdür” ifadesi incelenerek; ahlaki göreceliğin toplum sözleşmesi çerçevesindeki sonuçları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Sofistler, toplumsal sözleşme, öznellik, retorik, ikna.

